

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ
УКРАЇНИ**

МАРХЕВКА ОЛЕГ ВОЛОДИМИРОВИЧ



УДК 343. 131

**УЧАСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ**

**12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Ірпінь – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Львівського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент

Благута Роман Ігорович,

Львівський державний університет внутрішніх справ,
перший проректор

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Заслужений юрист України

Топчій Василь Васильович,

Національний університет державної податкової служби України,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології

кандидат юридичних наук, доцент

Смоков Сергій Михайлович,

Одеський університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

Захист відбудеться «29» січня 2016 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 27.855.03 у Національному університеті державної податкової служби України за адресою: 08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету державної податкової служби України за адресою: 08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

Автореферат розісланий «___» грудня 2015 року

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л.В. Омельчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В Україні, як і в інших зарубіжних країнах, перекладачі відіграють ключову роль у встановленні мовних контактів і відносин між учасниками кримінального судочинства. Без перекладача неможливо здійснювати слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, а також захист прав і свобод особи у випадках, коли хтось із учасників процесу не володіє або недостатньо володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження. У зв'язку із цим, кожному такому учаснику надано право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою він володіє, користуючись у разі необхідності послугами перекладача.

Дане фундаментальне положення відображене у Загальній декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), Конституції України (ст. 10) і закріплене в якості основоположної засади кримінального провадження в КПК України (ст. 29).

Усе більше залучення до сфери кримінальної юстиції осіб, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, створює для органів досудового розслідування, прокурорів, суддів, слідчих суддів, адвокатів та інших юристів-практиків певні труднощі, що супроводжуються організаційними та процесуальними помилками, й часто порушеннями прав і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Завдяки допомозі перекладача учасникам, які не володіють чи недостатньо володіють мовою, якою здійснюється кримінальне провадження, реально гарантується їхнє право користуватися рідною мовою в кримінальному судочинстві. Зокрема, при дотриманні процесуальних гарантій, закладених у зміст засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження, перекладач безкоштовно надає допомогу учасникам, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, у роз'ясненні їх процесуальних прав, допомагає давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, здійснювати переклад судових рішень та інших процесуальних документів.

Вивчення правозастосовчої практики переконливо свідчить про те, що не вживаються належні заходи для залучення перекладачів до участі в слідчих (розшукових) і судових діях щодо осіб, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, що веде до визнання доказів недопустимими, та навіть до скасування судових рішень. За даними, отриманими в ході опитування слідчих ОВС, найбільші труднощі у кримінальних провадженнях даної категорії пов'язані саме з відсутністю апробованої методики розслідування злочинів за участю іноземців (38,0 %) і мовним бар'єром (35,5 %). Решта пов'язує це з особливостями тактики провадження окремих слідчих (розшукових) дій (11,0 %) та відсутністю в ОВС штатних перекладачів, які б добре володіли юридичною термінологією (10,0 %).

Ситуацію, що склалася в практичній діяльності, вкрай ускладнює відсутність в арсеналі правозастосовників науково обґрунтованих рекомендацій щодо діяльності перекладача під час провадження досудового розслідування.

Вищевикладене передбачає глибоке теоретичне осмислення нових концепцій та ідей, оперативне вивчення практики застосування нового законодавства, її узагальнення та аналіз з метою подальшого вдосконалення інституту участі перекладача у кримінальному судочинстві України.

Значний внесок у розробку забезпечення прав і свобод особи, а також окремих проблем участі перекладача у кримінальному судочинстві внесли такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Ю. П. Аленін, С. А. Альперт, О. А. Банчук, В. П. Бахін, Р. І. Благута, Г. П. Власова, Ю. М. Грошевой, О. В. Капліна, Л. М. Карнеєва, І. І. Карпець, Т. М. Кузик, О. П. Кучинська, Л. Д. Кокорев, М. М. Михеєнко, В. В. Лисенко, М. І. Леоненко, В. З. Лукашевич, В. Т. Маляренко, О. І. Мотлях, В. В. Назаров, В. Т. Нор, І. Л. Петрухін, Р. Д. Рахунов, С. М. Смоков, В. А. Стрёмовський, М. С. Строгович, В. В. Топчій, Л. Д. Удалова, І. Я. Фойницький, П. В. Цимбал, Г. І. Чангулі, Ю. М. Чорноус, С. П. Щерба, П. С. Елькінд, Н. А. Якубович та інші науковці.

Серед українських науковців дисертаційні дослідження, пов'язані з мовними питаннями в межах кримінального провадження здійснювали А. Г. Маланюк (Провадження у кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України. – Львів, 2004), П. Г. Назаренко (Особливості провадження досудового слідства у кримінальних справах за участю іноземців. – Харків, 2006), О. А. Калганова (Процесуально-правові засади участі іноземних громадян у кримінальному судочинстві України. – Ірпінь, 2007), Т. М. Кузик (Теоретико-правові та процесуальні аспекти участі перекладача у кримінальному провадженні. – Одеса, 2014 р.).

Однак аналіз спеціальної криміналістичної та процесуальної літератури дозволив зробити висновки, що більшість опублікованих наукових праць присвячено розробці лише окремих питань інституту участі перекладача у кримінальному провадженні. До того ж процесуальний статус перекладача вимагає детального аналізу в умовах реалізації норм нового кримінального процесуального законодавства України.

Все вищезазначене дозволяє стверджувати, що актуальність теми дослідження, її теоретична і практична значущість визначається об'єктивною потребою в подальшій розробці методик, що підвищують ефективність процесу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із залученням до цієї діяльності перекладача.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалось відповідно до Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 12 січня 2011 року № 24/2011; п. 2.2. Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015; Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ на період 2010-2014 рр., затверджених наказом МВС України № 347 від 29 липня 2010 р., згідно із Пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2011-2015 рр., затвердженими постановою загальних зборів Національною академією правових наук України 24 вересня 2010 р. № 14-10 (зі змінами, внесеними постановою загальних зборів від 5 березня 2012 року № 4-12), а також планами

науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ 01 червня 2011 року, протокол № 10.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розкриття на основі узагальнення наявного теоретичного матеріалу, результатів аналізу слідчої та судової практики сутності інституту участі перекладача під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, його значення для захисту законних прав та інтересів учасників кримінального провадження, а також розробка на цій основі відповідних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення процесуального статусу перекладача у кримінальному провадженні.

Мета дослідження обумовила постановку і вирішення таких задач:

- охарактеризувати стан наукових досліджень проблеми залучення перекладача до кримінального провадження;
- з'ясувати сутність, зміст та особливості реалізації засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження в ході досудового розслідування;
- висвітлити правову основу участі перекладача в кримінальному провадженні;
- визначити процесуальний статус перекладача, умови його відводу і критерії визначення компетентності на стадії досудового розслідування;
- охарактеризувати процесуальний порядок залучення перекладача до участі у досудовому розслідуванні;
- розглянути особливості забезпечення реалізації прав і законних інтересів перекладача у кримінальному провадженні;
- розкрити процесуальні та організаційні аспекти участі перекладача при проведенні процесуальних дій на стадії досудового розслідування;
- встановити особливості перекладу та вручення процесуальних документів сторонам кримінального провадження у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при участі перекладача у кримінальному провадженні під час досудового розслідування.

Предмет дослідження – участь перекладача під час провадження досудового розслідування.

Методи дослідження. При проведенні дисертаційного дослідження для вирішення поставлених задач використовувалися у комплексі загальнонаукові та спеціально-правові методи. Методологічну основу дисертації становить *діалектичний метод* наукового пізнання соціально-правових явищ в їх суперечностях, розвитку та змінах, що дає можливість об'єктивно дослідити процесуальний статус, а також особливості залучення та діяльності перекладача в ході досудового розслідування. Специфічність мети та завдань дослідження визначили використання таких методів: *історико-правовий* – для визначення історичних і правових засад участі перекладача у кримінальному провадженні (підрозділи 1.1, 1.2); *логіко-юридичний* – для опрацювання норм КПК України з метою обґрунтування пропозицій щодо їх зміни і доповнення (підрозділи 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4); *формально-логічний* – для визначення понять «перекладач»,

«переклад», «спеціаліст» тощо. (підрозділи 1.2, 1.4, 2.2); *порівняльно-правовий* – для проведення теоретичного аналізу норм КПК України та законодавства інших країн, що стосуються особливостей участі перекладача у кримінальному провадженні (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 1.4); *метод системного аналізу* – при розгляді засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження, в сукупності з іншими засадами (підрозділи 1.1, 1.2); *метод статистичного аналізу* – для узагальнення результатів вивчення матеріалів кримінальних проваджень (справ) (у всіх підрозділах дисертації); *соціологічний метод* – застосовувався під час анкетування працівників органів досудового розслідування ОВС України (у всіх підрозділах дисертації). Комплексне застосування цих та інших методів забезпечило всебічність, повноту, об'єктивність дисертаційного дослідження.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені дані вивчення 186 кримінальних проваджень (справ) за участю перекладачів в органах досудового розслідування Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської областей, що здійснювались в 2009-2014 рр., узагальнені результати анкетування 245 співробітників слідчих ОВС Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської областей, опубліковані дані офіційної статистики Міністерства внутрішніх справ України. Враховано емпіричні дані, здобуті іншими авторами, слідча та судова практика у кримінальних провадженнях.

При вивченні матеріалів практики і визначенні ключових аспектів обраної проблеми автором використовувався особистий досвід роботи у практичних підрозділах ОВС України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших у кримінальній процесуальній науці України комплексних монографічних досліджень, в якому на базі сучасних положень загальної теорії кримінального процесу та узагальнення слідчої практики автором досліджуються поняття та сутність засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження, сучасний процесуальний статус перекладача і форми його участі в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. У роботі обґрунтовується низка нових положень і висновків, що мають суттєве теоретичне і практичне значення, у тому числі:

вперше:

– запропоновано науково-методичні рекомендації щодо: порядку участі перекладача в проведенні окремих процесуальних дій (прийом заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення; ознайомлення з матеріалами досудового розслідування); обов'язкового перекладу та вручення процесуальних документів учасникам процесу мовою, якою вони володіють; віднесення до обов'язків перекладача ознайомлення з протоколом відповідної процесуальної дії та протоколом судового засідання;

– подано пропозиції про внесення змін до КПК України щодо: доцільності визнання істотним порушенням прав та свобод людини при порушенні засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження (п. 7 ч. 2 ст. 87 КПК України); забезпечення можливості участі перекладача у проведенні слідчих (розшукових) дій (ч. 3 ст. 223 КПК України);

удосконалено:

– визначення понять: «перекладач (сурдоперекладач)» як не заінтересованої у результатах кримінального провадження особи, яка залучається до участі в ньому у випадках, передбачених КПК, вільно володіє мовою кримінального провадження та мовою, знання якої необхідне для здійснюваного ним перекладу; «переклад» як процесуальної дії перекладача з передачі тексту письмового та усного мовлення засобами іншої мови, у зв'язку з чим вказано на необхідність доповнення відповідними нормами-дефініціями положень КПК України;

– рекомендації щодо систематизації та тлумачення ознак, яким повинен відповідати перекладач у кримінальному провадженні, а саме: вільне володіння мовою, знання якої необхідне для перекладу; підтвердження «фаховості» перекладача; залучення перекладача компетентним суб'єктом; незаінтересованість у результатах кримінального провадження; несумісність функції перекладу з іншими функціями (захисту та обвинувачення).

– положення, що визначають можливість реалізації прав і законних інтересів перекладача у кримінальному судочинстві в частині виплати винагороди та відшкодування витрат, пов'язаних з участю в кримінальному провадженні, а також застосування заходів забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав.

дістало подальший розвиток:

– висновки про процесуальну та професійну самостійність перекладача як учасника кримінального провадження, джерелами правосуб'єктності якого, крім приписів кримінального процесуального закону, є норми міжнародного гуманітарного права і корпоративні правила професійної етики;

– положення щодо зв'язку засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження, з іншими засадами, що є складовими основи правосуддя в кримінальних провадженнях (законності; рівності перед законом і судом; змагальності; забезпечення права на захист);

– теза про те, що участь перекладача у проведенні процесуальних дій обумовлена впливом двох чинників: необхідністю забезпечення права вільного вибору мови спілкування; необхідністю реалізації засади мови кримінального провадження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані наукові результати дисертаційного дослідження можуть бути запроваджені та використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшої роботи та вирішення проблем залучення перекладача під час провадження досудового розслідування;

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення кримінального процесуального законодавства, шляхом внесення змін і доповнень до норм чинного КПК України;

– *навчальному процесі* – при підготовці підручників і навчальних посібників, розробці курсів лекцій, навчально-методичних матеріалів і проведенні занять за відповідними темами з навчальної дисципліни «Кримінальний процес» (акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ від 31 грудня 2014 р.);

– *практичній діяльності*– щодо удосконалення рекомендацій стосовно участі

перекладача під час досудового розслідування у органах внутрішніх справ України (акт впровадження Головного слідчого управління МВС України від 09 липня 2013 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорені на кафедрі кримінального процесу і криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ. Результати дисертаційного дослідження доповідалися й були предметом обговорення на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях: «Звітна науково-практична конференція факультету з підготовки слідчих (м. Львів, 2012 р.); «Аеро-2011. Повітряне і космічне право. Становлення держави та права в умовах глобалізації: теоретичний та практичний аспект» (м. Київ, 2012 р.); «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 2014 р.); «Актуальні проблеми розслідування злочинів» (м. Київ, 2014 р.); «Сучасні погляди на актуальні питання правових наук» (м. Запоріжжя, 2015 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено в 10 наукових працях, серед яких 5 наукових статей, опублікованих в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом МОН України, одна з яких – в іноземному фаховому виданні, та 5 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації визначається її метою, задачами, предметом дослідження, відповідає логіці наукового пошуку та вимогам МОН України та композиційно складається зі вступу, двох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, з яких основний текст дисертації – 177 сторінок, 5 додатків на 18 сторінках та список використаних джерел – 25 сторінок (219 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, ступінь її наукової розробленості та науково-теоретична основа; зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, задачі та методи дослідження; висвітлено наукову новизну, емпіричну базу, методологічну основу, практичне значення отриманих результатів та форми їх апробації.

Розділ 1 «Теоретико-правові основи статусу перекладача у кримінальному провадженні» складається з чотирьох підрозділів, у яких висвітлюються: стан дослідження проблеми залучення перекладача до кримінального провадження; правова природа та зміст засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження; джерела правового статусу перекладача в кримінальному провадженні, гарантії його прав і законних інтересів; порядок вручення сторонам кримінального провадження відповідних процесуальних документів.

У *підрозділі 1.1 «Стан дослідження проблеми залучення перекладача до кримінального провадження»* на основі опрацювання наукових джерел і законодавства розглянуто історію становлення та розвитку інституту «перекладача» у кримінальному провадженні.

Встановлено, що наукова думка України в трактуванні змісту засади мови,

якою здійснюється кримінальне провадження у радянський період в цілому виходила із розуміння нормативних вимог ст. 11 Основ кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік (1958 р.), ст. 19 КПК УРСР (1960 р.). У сучасний період розвитку незалежної України акценти в підходах щодо розуміння змісту та значення засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження, обґрунтовано змінилися у бік утвердження державної мови та неухильного дотримання міжнародно-правових стандартів.

За результатами аналізу сучасної наукової літератури зроблено висновок, що рівень наукової розробки проблеми участі перекладача під час досудового розслідування негативно відображається на практичній діяльності. Через суперечливості і прогалини у кримінальному законодавстві правозастосовча практика нерідко стикається із суттєвими труднощами пов'язаними з мовними питаннями в межах кримінального провадження. Пов'язано це й з прийняттям чинного КПК України, окремі положення якого є суперечливими, або ж неоднозначно трактуються на практиці.

У підрозділі 1.2 «Сутність і зміст засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження» зазначено, що державна мова – це мова, яка в обов'язковому порядку повинна використовуватися всіма суб'єктами права в сферах, що вимагають єдності розуміння та оформлення державної волі і державно-правового регулювання. Особливо це актуально і необхідно при здійсненні кримінального провадження.

Обґрунтовано позицію, згідно з якою істотним порушенням прав і свобод людини визнається діяння щодо порушення права підозрюваного, обвинуваченого користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави. Запропоновано відповідні пропозиції щодо доповнення частини другої статті 87 КПК України пунктом сьомим, а саме: «Суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння:...7) порушення права учасника кримінального провадження давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому цим Кодексом».

Доведено, що дія засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження, повинна поширюватись і на правовідносин, які виникають до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, коли заявнику, який не володіє або недостатньо володіє державною мовою, повинна бути забезпечена можливість звернутись із заявою про вчинене кримінальне правопорушення рідною мовою і користуватися допомогою перекладача в порядку, встановленому КПК України. Дане положення гарантує реалізацію засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження, на час, що передує внесенню відомостей до ЄРДР.

Зазначено, що для уникнення конфліктних ситуацій та попередження затягування кримінального провадження, з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР необхідно чітко з'ясувати питання про володіння (неволодіння) або недостатнє володіння мовою кримінального провадження його учасниками. Викладене підтверджується переважною більшістю

опитаних слідчих ОВС (60,5 %) Крім того, пам'ятаючи, що заява про вчинення кримінального правопорушення є первинним процесуальним документом, у ній необхідно відображати дані про неволодіння або недостатнє володіння державною мовою і необхідність залучення перекладача.

У підрозділі 1.3 «Правова основа участі перекладача в кримінальному провадженні» зосереджено увагу на вивченні й теоретичному аналізі нормативно-правових джерел, які регламентують процесуальне становище перекладача при проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Зазначено, що КПК України окремими статтями встановлює правила залучення перекладача до участі у кримінальному провадженні (ч. 3 ст. 29 КПК України); підстави і порядок його відсторонення від участі у слідчих та судових діях (ст. ст. 79, 80 КПК України). Окрім того, окремими нормами деяких статей КПК регулюються питання його обов'язку щодо перекладу судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження та засвідчення їх підписом (ч. 4 ст. 29 КПК України), отримання винагороди за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження (п. 3 ч. 2 ст. 68, ст. 122 КПК України); неприпустимості розголошення даних досудового слідства (п. 4 ч. 3 ст. 68 КПК України); порядку залучення перекладача до участі в допиті (ч. 3 ст. 224 КПК України) тощо.

Визначено, що правовий статус перекладача в кримінальному судочинстві слід розглядати з двох точок зору: з одного боку, він позиціонується як самостійний суб'єкт процесуальних правовідносин, що володіє законодавчо встановленою правосуб'єктністю; з іншого – розглядається також як суб'єкт професійної діяльності, правила і порядок здійснення якої не залежать від характеру і специфіки завдань та змісту проведення слідчих і судових процедур у кримінальному провадженні. Таким чином, норми кримінального процесуального закону є матеріальною основою його статусу, а корпоративні правила професійної діяльності у сфері виконання перекладів для потреб правоохоронних органів – інтелектуальним змістом його ролі в процедурах кримінального судочинства. Виходячи з аналізу кримінального процесуального законодавства окремих зарубіжних країн (Білорусії, Латвії, Киргизстану), міжнародно-правових актів і рішень Європейського суду з прав людини, зазначено, що при конструюванні норм КПК України, якими регламентується засада мови кримінального провадження, слід використовувати термін не «володіння мовою», а «розуміння мови» у всіх випадках.

Обґрунтовано доцільність створення бюро перекладачів на базі центрів з надання первинної правової допомоги, щоб зацікавлені учасники кримінального провадження мали доступ до інформації про наявних перекладачів та їхню кваліфікацію. При цьому, для максимального забезпечення прав і законних інтересів підозрюваного (обвинуваченого), такі центри мають бути створені при Міністерстві юстиції України, і ні в якому разі не при МВС України, з метою максимального виключення залежності вибору такого перекладача від слідчого, прокурора, які є стороною обвинувачення у кримінальному провадженні.

Наголошується на тому, що якісні характеристики правосуб'єктності перекладача повинні отримати своє відображення і нормативне закріплення в тексті кримінального процесуального закону у вигляді доповнення частини першої статті

68 КПК України визначенням термінів «перекладач (сурдоперекладач)» та «переклад».

У підрозділі 1.4 «Процесуальний статус перекладача у кримінальному провадженні» досліджено його права, обов'язки, умови його відводу та відповідальність у зв'язку з виконанням покладеної на нього функції перекладу у кримінальному провадженні.

Виділено такі передбачені законом ознаки, яким повинен відповідати перекладач у кримінальному провадженні: 1) вільне володіння мовою, знання якої необхідне для перекладу; 2) підтвердження «фаховості» перекладача, тобто дипломом чи іншим установленим законом документом володіння певною мовою; 3) залучення особи як перекладача слідчим, прокурором або суддею; 4) незаінтересованість у результатах кримінального провадження; 5) несумісність функції перекладу з іншими функціями у кримінальному провадженні.

Обґрунтовано, що ознайомлення з протоколом відповідної слідчої (розшукової) дії та протоколом судового засідання має бути передбачене не тільки як право, а і як обов'язок перекладача, виконання якого буде додатковою гарантією якості перекладу та правильності його відображення у відповідних процесуальних документах. У зв'язку з викладеним, запропоновано внести зміни до частини третьої статті 68 КПК України, передбачивши у ній окремий п'ятий пункт «...знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження» та викласти пункт другий частини другої статті 68 КПК України у такій редакції «...подавати зауваження до протоколів процесуальних дій, у яких він брав участь».

Наголошено, що за наявності обставин, які дають підстави для відводу, відвід перекладачеві може бути заявлений сторонами, а у разі виявлення некомпетентності також свідком, експертом або спеціалістом. Оскільки будь-яка особа, що бере участь у кримінальному провадженні, має право користуватися послугами перекладача, логічно, що вона має право на відведення перекладача згідно з підставами, передбаченими кримінальним процесуальним законом.

Розділ 2 «Організаційно-правові основи участі перекладача під час досудового розслідування» складається з чотирьох підрозділів, які присвячено висвітленню питань щодо підстав та умов залучення перекладача до участі у досудовому розслідуванні, його відводу; забезпечення реалізації його прав і законних інтересів; вимогам, що пред'являються до перекладу процесуальних документів та порядку їх вручення сторонам кримінального провадження.

У підрозділі 2.1 «Підстави і умови залучення перекладача до участі у досудовому розслідуванні» зроблено висновок, що залучення перекладача до кримінального провадження переслідує триєдину мету: він є єдино можливим засобом реалізації конституційного права людини на вільний вибір мови спілкування в кримінальному провадженні; своєю участю він забезпечує міжособистісні взаємини осіб, які розмовляють різними мовами, але є суб'єктами одного кримінального провадження; здійсненням перекладу змісту комунікації в рамках проведення процесуальних дій (відповідей, показань, зауважень, реплік тощо) на державну мову він забезпечує складання протоколів слідчих (розшукових) дій за участю осіб, які цією мовою не володіють чи володіють недостатньо.

Акцентовано увагу на тому, що законодавець розповсюджує правило про залучення перекладача лише при допиті, хоча така допомога необхідна і при проведенні інших слідчих (розшукових) дій за участю учасника кримінального провадження, який не володіє чи недостатньо володіє державною мовою. У зв'язку із цим, запропоновано внести доповнення до частини третьої статті 223 КПК України такого змісту: «За необхідності до участі в слідчій (розшуковій) дії залучається перекладач», та одночасно вилучити таке положення з тексту частини третьої статті 224 КПК України.

Зазначено, що питання визнання перекладача учасником процесу або залучення до участі у кримінальному провадженні обов'язково повинно мати процесуальні підстави, а тому повинно бути вирішене у формі винесення постанови (наприклад, за аналогією до складання постанови про залучення законного представника потерпілого, постанови про залучення законного представника цивільного позивача). У зв'язку із цим запропоновано доповнити частину першу статті 68 КПК України словами «...про що складають відповідну постанову». Крім того, розроблено типовий бланк постанови про залучення перекладача до участі у кримінальному провадженні.

Дослідження умов залучення перекладача до участі у досудовому розслідуванні дало можливість визначити дві групи процесуальних дій, у виконанні яких участь перекладача є безумовною, якщо хто-небудь із суб'єктів правовідносин не може спілкуватися державною мовою. Зазначено, що під час досудового провадження при здійсненні кожної процесуальної дії участь перекладача необхідна: для роз'яснення учасникам кримінального провадження їхніх процесуальних прав і обов'язків; для ознайомлення учасників кримінального провадження зі змістом процесуальних рішень, копії яких не підлягають обов'язковому врученню; для перекладу інформації, що відображає визначення та нормативне закріплення юридичного статусу осіб, які залучаються до кримінального провадження; для перекладу змісту показань, пояснень, заяв, клопотань та іншої вербальної інформації; для перекладу письмової інформації, що міститься в речових доказах; для забезпечення міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства, якщо його суб'єктами є іноземні громадяни.

Узагальнено, що участь перекладача, який вільно володіє державною мовою, у кримінальному провадженні, починаючи із внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, необхідна, по-перше, для перекладу заяв, повідомлень потерпілих, заявників у випадку, якщо вони не володіють чи недостатньо володіють мовою, якою здійснюється кримінальне провадження; по-друге – для отримання від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію, в перекладі на його рідну мову, або на мову, якою він володіє.

Обґрунтовано доцільність доповнення окремим пунктом частини другої статті 60 КПК України щодо надання заявникові права «звернутися із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення рідною мовою і користуватися послугами перекладача», а також частини третьої статті 29 КПК України правом «робити заяви» учасниками кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою.

У підрозділі 2.2 «Забезпечення реалізації прав і законних інтересів

перекладача у кримінальному провадженні» з'ясовано процесуальні гарантії діяльності перекладача на стадії досудового розслідування.

На підставі вивчення літературних джерел і аналізу результатів опитування слідчих ОВС України зроблено висновок, що у 86,0 % кримінальних проваджень не вживалось жодних заходів для забезпечення права на винагороду за здійснений переклад. Акцентовано увагу на тому, що розмір винагороди перекладачеві у кожному випадку повинен визначатися індивідуально в залежності від складності мовного перекладу, тривалості участі перекладача у слідчих і судових діях, обсягу документації, переклад якої здійснюється, та інших обставин відповідно до договору, укладеного між перекладачем і органом досудового розслідування, прокурором або судом.

Зазначено, що переклади з рідко вживаних мов, з письмовою в'яззю, своєю графікою, ієрогліфами, клинописом, а також із стародавніх мов, так само, як і переклади на іноземні мови, що віднесені до рідкісних мов, які мають писемність в'яззю, свою графіку, написані ієрогліфами, клинописом, оплачуються зі збільшенням ставок на 25,0 %. Обґрунтовано, що розмір винагороди перекладачеві у кожному випадку повинен визначатися індивідуально в залежності від рідкості мови перекладу, тривалості участі перекладача у слідчих і судових діях, обсягу документації, переклад якої здійснюється, та інших обставин відповідно з договором, укладеним між перекладачем і органом досудового розслідування, прокурором, слідчим суддею або судом.

На основі результатів проведеного опитування слідчих ОВС, зроблено висновок, що незаконний вплив на перекладачів здебільшого здійснюється в ході досудового розслідування (38,0 %) та судового розгляду (37,5 %). Це робиться з метою: примусу до здійснення завідомо неправильного перекладу; внесення в офіційні документи неправдивих відомостей; помсти за участь у кримінальному провадженні. Таким чином, за наявності загрози посягання на життя, здоров'я або майно перекладача як учасника кримінального провадження, і з його згоди, повинні бути вжиті заходи щодо забезпечення безпеки вказаної особи і охорони її прав і законних інтересів.

У підрозділі 2.3 «Участь перекладача при проведенні процесуальних дій на стадії досудового розслідування» досліджено процесуальні та організаційні аспекти участі перекладача у проведенні слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження тощо.

Встановлено, що участь перекладача у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (так само як і всієї їх сукупності) обумовлена впливом двох взаємопов'язаних факторів та розкрито їх зміст. З метою надання можливості некомпетентній особі знати і розуміти, під чим саме вона підписується при участі у слідчій (розшуковій) дії, запропоновано доповнити ст. 104 КПК України частиною п'ятою такого змісту: «Якщо учасником процесуальної дії є особа, яка не володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження, то всі записи в тексті протоколу, які підлягають засвідченню особистим підписом цієї особи, повинні бути письмово перекладені на її рідну мову, або на мову, яку вона розуміє, для подальшого засвідчення її підписом».

Визначено особливості призначення та проведення окремих видів судових

експертиз, які потребують спеціальних знань з перекладу, зокрема: лінгвістики; дослідження текстів та елементів тексту на їх відповідність нормам українського правопису, правилам міжмовної транслітерації, законодавству України про мову; аналіз якості перекладу, встановлення автентичності перекладного тексту (чи його елементів); дослідження записів офіційних документів: установлення тотожності імен, власних назв, термінів та інших елементів тексту, що відрізняються орфографічними, граматичними, стилістичними чи іншими особливостями; ідентифікація власних назв та імен, записаних українськими (російськими) літерами і латиницею, тощо.

За даними вивчення слідчої практики, кількість таких кримінальних проваджень, у яких перекладач не був присутнім при ознайомленні з матеріалами кримінального провадження потерпілих і підозрюваних, які не володіють державною мовою склала 36,0 %. У зв'язку із цим, запропоновано внесення пропозицій до ст. 290 КПК України щодо присутності перекладача при ознайомленні особи, яка не володіє державною мовою, з матеріалами кримінального провадження.

У підрозділі 2.4 «Переклад процесуальних документів і порядок їх вручення сторонам кримінального провадження у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють» зосереджено увагу на організаційних та процесуальних особливостях перекладацької діяльності під час досудового розслідування, а також на процедурних питаннях вручення відповідних процесуальних документів сторонам кримінального провадження.

Аналіз змісту ст. 29 КПК України спонукав до висновку, що законодавець зосереджує увагу на перекладі саме судових документів, тим самим оминаючи процесуальні рішення стадії досудового розслідування. На підставі цього обґрунтована необхідність внесення змін до частини четвертої вказаної статті в такій редакції: «Копія обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та реєстру матеріалів досудового розслідування...» і далі по тексту.

Наголошено, що будь-який процесуальний документ, який підлягає обов'язковому врученню особі, яка не володіє або недостатньо володіє державною мовою, має бути перекладений безпосередньо з його оригіналу або оригінальної копії, що завірена особисто тією посадовою особою, яка його постановила, а не з копії, засвідченої секретаріатом суду, органами судової експертизи і т. ін. Тому сторонам кримінального провадження мають обов'язково бути вручені наручно оригінал перекладу та копія процесуального документа органу досудового розслідування та суду, а не один з його екземплярів разом із перекладом.

Вказано, що заява, скарга, клопотання, складені на будь-якій мові та написані власноруч стають процесуальними документами з моменту їх написання, або, як варіант, з моменту долучення цього документа до матеріалів кримінального провадження, тоді як доказову силу вони мають лише після отримання можливості оцінки відомостей, які в них містяться, шляхом здійснення їх перекладу на мову кримінального провадження.

Зазначено, що КПК містить імперативну вимогу перекладати на рідну мову або іншу мову, якою володіють сторони чи особи, стосовно яких вирішено питання

щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті. Інші документи кримінального провадження перекладаються на мову, якою володіє особа, тільки у двох випадках: 1) якщо такі документи за КПК України належить надати особі; 2) якщо про такий переклад особа заявила клопотання. До інших документів, копії яких надаються учасникам провадження і за їх клопотанням перекладаються на їх рідну мову або іншу мову, якою вони володіють.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні обґрунтовуються і висвітлюються такі основні положення, висновки і рекомендації, які спрямовані на вирішення питання участі перекладача у кримінальному провадженні під час досудового розслідування:

1. Аналізуючи всю сукупність попередніх наукових досліджень з означеної проблематики, встановлено, що розвиток юридичної думки в період СРСР еволюціонував індуктивним шляхом – від загального до окремого. У науці кримінального процесу новітнього періоду вітчизняної історії досліджувана тема розглядалася виключно в прикладному ключі, хоча інтерес до неї був обумовлений парадигмою української системи права, в рамках якої в основу були поставлені захист і забезпечення прав і законних інтересів громадян. Огляд сучасної кримінальної процесуальної літератури дозволив зробити висновок, що більшість опублікованих робіт присвячені розробці лише окремих питань інституту участі перекладача у кримінальному провадженні. Це спонукало до висновку про необхідність комплексного дослідження теоретико-правових та організаційних основ участі перекладача на стадії досудового розслідування.

2. Наголошено на тому, гарантією реалізації засади мови кримінального провадження та забезпечення прав особи у сфері правосуддя слугують вимоги закону про необхідність перекладу на рідну мову або на мову, якою володіє учасник провадження, всіх слідчих і судових документів, що підлягають обов'язковому врученню. Засада мови, якою здійснюється кримінальне провадження є гарантією права на захист, рівності усіх перед законом і судом незалежно від національної приналежності й володіння мовою кримінального провадження. Реалізація цієї засади має двоєдине значення. З одного боку, здійснення кримінального судочинства мовою, регламентованою законом, забезпечує однаковість у кримінальних провадженнях. З іншого – є гарантом інтересів його учасників, що не володіють державною мовою, прав та інтересів усіх інших учасників кримінального провадження, забезпечуючи розуміння ними того, що відбувається. Порушення цієї засади означає незаконність рішення у кримінальному провадженні та обов'язково тягне його скасування. Доведено зв'язок засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження, з іншими засадами, складовими основи правосуддя.

3. Зроблено висновок, що вся сукупність джерел правового статусу перекладача в кримінальному провадженні є всеохоплюючою системою імперативів різної юридичної сили, які усі разом створюють розгорнуту модель правомірної та процесуально значимої поведінки перекладача за його участі в процедурах

кримінального провадження. Перекладач є процесуально і професійно самостійним учасником кримінального провадження, джерелами правосуб'єктності якого крім приписів кримінального процесуального закону є норми міжнародного гуманітарного права і корпоративні правила професійної етики. Саме тому він виконує свої обов'язки в рамках судочинства, спираючись тільки на приписи закону і у відповідності зі своїм внутрішнім переконанням, яке є, по суті, єдиним критерієм оцінки об'єктивності, повноти та автентичності (у сукупності – адекватності) виконаного ним перекладу процесуальних документів.

4. Зазначено, що головним професійним завданням участі перекладача у проведенні слідчих (розшукових) дій є дослівний переклад комунікації його учасників, який в результаті цього і після документального відображення у формі протоколу отримує матеріальну фіксацію, внаслідок чого окремі акти мовної діяльності – показання, заяви тощо – стають доказами у кримінальному провадженні. Встановлено, що перекладач, здійснюючи свої процесуальні функції, є сполучною ланкою між учасниками кримінального провадження та особами, які не володіють державною мовою, що забезпечує нормальний хід кримінального провадження і реальність тих завдань, які вирішуються у сфері кримінальної процесуальної діяльності. Обґрунтовано, що знайомство з протоколом відповідної процесуальної дії та протоколом судового засідання має бути передбачене як обов'язок перекладача. Доведено, що перекладач підлягає безумовному відводу, якщо він знаходиться в будь-якій залежності від учасника кримінального провадження, інтереси якого протирічать інтересам особи, для допомоги якій запрошений перекладач.

5. Визначено дві групи процесуальних дій, при виконанні яких участь перекладача є безумовною, якщо хто-небудь із суб'єктів правовідносин не може спілкуватися державною мовою. До першої групи належать: процесуальні дії, які є універсальними у кримінальному провадженні (повідомлення про підозру, допит підозрюваного (обвинуваченого), обрання запобіжного заходу, ознайомлення з матеріалами кримінального провадження тощо.). До другої групи належать: процесуальні дії, зумовлені складом кримінального правопорушення і (або) обставинами кримінального провадження (допит потерпілого і свідків, обшук, пред'явлення для впізнання, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб тощо). Вказано, що залучення перекладача до участі у кримінальному провадженні повинно мати процесуальні підстави у формі винесення відповідної постанови, у зв'язку із чим запропоновано внести відповідні зміни до положень КПК України.

6. При з'ясуванні процесуального порядку залучення перекладача до участі у досудовому розслідуванні встановлено, що його діяльність у кримінальному провадженні має два начала – процесуальне та професійне, співвідношення і взаємодія яких сьогодні, на жаль, не врегульовані нормами вітчизняної правової системи (так само як міжнародного гуманітарного права). У зв'язку з відсутністю на місцях кваліфікованих фахівців, труднощами, пов'язаними з їх пошуком і оплатою праці, обґрунтовується необхідність створення при Міністерстві юстиції України бюро перекладачів на базі центрів з надання первинної правової допомоги. Такі перекладачі перед зарахуванням їх у штат обов'язково повинні складати іспит на знання юридичної термінології та лексики з мов здійснюваного перекладу, а

централізований банк даних про таких фахівців полегшив би роботу слідчих і суддів з пошуку перекладачів і підвищив би якість кримінального судочинства.

7. Зроблено висновок, що реалізація прав і законних інтересів перекладача у кримінальному провадженні забезпечується гарантією права на винагороду за працю, відшкодуванням йому витрат, пов'язаних із залученням до кримінального провадження, за наявності підстав – застосуванням заходів забезпечення безпеки. Встановлено, що участь перекладача у проведенні окремих процесуальних дій (так само, як і всієї їх сукупності) обумовлена впливом двох чинників: 1) необхідністю забезпечення конституційних прав громадян – права вільного вибору мови спілкування, і, при певному збігу обставин, коли захисник не володіє рідною мовою свого підзахисного, права на захист; 2) необхідністю реалізації засади мови кримінального провадження не тільки під час досудового розслідування в цілому, але й при проведенні кожної окремо взятої процесуальної процедури, якщо її учасником є особа, яка не володіє вільно державною мовою, і документування результатів у матеріалах кримінального провадження. Тому участь перекладача у проведенні процесуальних дій слід розглядати як своєрідний механізм забезпечення їх законності, а також допустимості доказів, отриманих при проведенні слідчих (розшукових) дій.

8. Визначено, що перелік процесуальних документів, письмовий переклад яких підлягає обов'язковому врученню особі, яка не володіє або недостатньо володіє державною мовою, залежить від трьох чинників: процесуального статусу учасника кримінального провадження та його волевиявлення; окремих обставин і складу кримінального правопорушення, що розслідується; результатів кримінального провадження. Процесуальний порядок вручення процесуальних документів сторонам кримінального провадження у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють – невід'ємна процесуальна формальність і важлива гарантія прав та законних інтересів усіх учасників кримінального провадження. З даного фундаментального положення випливає непорушне правило про те, що право підозрюваного, обвинуваченого, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, на безкоштовну допомогу перекладача не обмежується його участю у проведенні слідчих (розшукових) дій, а розповсюджується також на усний і змагальний кримінальний процес.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мархевка О. В. Участь перекладача у провадженні процесуальних дій / О. В. Мархевка // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – Вип. 4 – С. 350 – 361.

2. Мархевка О. В. Засада мови, якою здійснюється кримінальне провадження / О. В. Мархевка // Науковий вісник Херсонського державного університету. Збірник наукових праць. Серія : Юридичні науки, Том 1. – Херсон. – 2013. – С. 107–109.

3. Мархевка О. В. Критерії допустимості участі перекладача в кримінальному судочинстві / О. В. Мархевка // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, Львів. – Вип. 4 – 2013. – С. 392–401.

4. Marhevka O. V. Principles of language that is criminal proceedings under the new Criminal Procedure Code / O. V. Marhevka // Knowledge. Education. Low. Management. – Lodz (Poland), 2013. – № 1 (1). – P. 117–127.

5. Мархевка О. В. Підстави та умови залучення перекладача до участі у кримінальному провадженні / О. В. Мархевка // Митна справа. – № 2 (92), 2014. – ч. 2 кн. 2 – С. 259–265.

6. Мархевка О. В. Участь у кримінальному судочинстві осіб, що володіють навичками сурдоперекладу / О. В. Мархевка // Матеріали звітної науково-практичної конференції факультету з підготовки слідчих (Львів, 23 берез. 2012 р.). – Львів : ЛьвДУВС., 2012. – С. 180–182.

7. Мархевка О. В. Особливості запрошення перекладача до участі у кримінальній справі / О. В. Мархевка // Аеро–2011. Повітряне і космічне право. Становлення держави та права в умовах глобалізації: теоретичний та практичний аспект : матеріали II Міжнародної наукової конференції (Київ, 24 лютого 2012 р.). – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – С. 202–204.

8. Мархевка О. В. Перекладач як учасник досудового розслідування у кримінальному процесі / О. В. Мархевка // Актуальні питання реформування правової системи України : збірник наукових статей за матеріалами XI Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 13-14 червня. 2014 р.). – Луцьк : Східноукраїнський національний університет імені Лесі Українки. Видавництво «Вежа-Друк», 2014. – С. 222–223.

9. Мархевка О. В. Особливості відшкодування перекладачеві виплат, пов'язаних з його участю у кримінальному провадженні / О. В. Мархевка // Актуальні проблеми розслідування злочинів : зб. тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 1 липня 2014 р.). – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2014. – С. 58–61.

10. Мархевка О. В. Залучення перекладача до проведення судової експертизи у кримінальному провадженні / О. В. Мархевка // Сучасні погляди на актуальні питання правових наук : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 27-28 листопада 2015 р.). – Запоріжжя : Істина, 2015. – С. 137–128.

АНОТАЦІЯ

Мархевка О. В. Участь перекладача під час провадження досудового розслідування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет державної податкової служби України, Ірпінь, 2015.

Дисертацію присвячено розкриттю сутності та змісту інституту участі перекладача в досудовому розслідуванні, його значення для захисту законних прав та інтересів особи і виконання завдань кримінального провадження при розслідуванні кримінальних правопорушень. Проведено науковий аналіз сучасного

законодавства України про мову, якою здійснюється кримінальне провадження, у світлі загально визнаних принципів і норм міжнародного права.

З'ясовано сутність та особливості реалізації засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження в ході досудового розслідування; досліджено правовий статус перекладача, умови його відводу і критерії визначення компетентності, порядок його участі у провадженні слідчих (розшукових) дій; з'ясовано процесуальні та організаційні аспекти обов'язкового перекладу і вручення процесуальних документів учасникам досудового розслідування мовою, якою вони володіють; узагальнено і визначено типові недоліки та упущення, що мають місце в слідчій практиці залучення перекладача до участі в кримінальному провадженні.

Внесені науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування з досліджуваних питань, зокрема, подано пропозиції про внесення змін до КПК України, а саме, щодо: доцільності визнання істотним порушенням прав та свобод людини при порушенні засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження (п. 7 ч. 2 ст. 87 КПК України); забезпечення можливості участі перекладача у проведенні слідчих (розшукових) дій (ч. 3 ст. 223 КПК України) та ознайомлення зі змістом відповідних процесуальних документів (ч. 5 ст. 104 КПК України).

Ключові слова: перекладач, досудове розслідування, засади кримінального провадження, мова судочинства, державна мова, процесуальні дії, процесуальні документи.

АННОТАЦІЯ

Мархевка О. В. Участие переводчика в ходе производства досудебного расследования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Ирпень, 2015.

Диссертация посвящена раскрытию сущности и содержания института участия переводчика в досудебном расследовании, его значения для защиты законных прав и интересов личности и выполнения задач уголовного судопроизводства при расследовании уголовных преступлений. Сформулированные положения и рекомендации направлены на решение важной научно-практической проблемы, заключающейся в формировании концептуальных основ участия переводчика в ходе производства процессуальных действий на стадии досудебного расследования, а полученные выводы определяют перспективы научного обеспечения процесса расследования уголовных правонарушений.

На основе изучения научных трудов по криминалистике, уголовному процессуальному и уголовному праву, а также других отраслей национального законодательства, обобщения практики его реализации, осуществлен научный анализ современного законодательства Украины о языке уголовного

судопроизводства в свете общепризнанных принципов и норм международного права.

В исследовании на основе использования отечественных и зарубежных научных источников, изучения материалов судебной и следственной практики, обобщения данных анкетирования осуществлен комплексный анализ участия переводчика в досудебном расследовании. В частности, определена сущность и особенности реализации принципа языка уголовного судопроизводства в ходе досудебного расследования, а также его связь с другими принципами, составляющими основы уголовного правосудия (законности; равенства перед законом и судом; состязательности, обеспечения права на защиту); исследована правовая основа участия переводчика в уголовном судопроизводстве, а также его правовой статус, условия отвода и критерии определения компетентности, порядок участия переводчика в производстве следственных (розыскных) действий; выяснены процессуальные и организационные аспекты обязательного перевода и вручения процессуальных документов участникам досудебного расследования на языке, которым они владеют; обобщены и определены типичные недостатки и упущения, которые имеют место в следственной практике привлечения переводчика к участию в уголовном судопроизводстве.

Предложены научно-методические рекомендации относительно: порядка участия переводчика в проведении отдельных процессуальных действий (при приеме заявлений и сообщений о совершенных уголовных правонарушениях; при ознакомлении с материалами досудебного расследования); обязательного перевода и вручения процессуальных документов участникам процесса на языке, которым они владеют; отнесения к обязанностям переводчика ознакомления с протоколом соответствующего процессуального действия и протоколом судебного заседания.

Внесены рекомендации по систематизации и толкованию признаков, которым должен отвечать переводчик в уголовном судопроизводстве, в частности: свободное владение языком, знание которого необходимо для перевода; подтверждение «профессионализма» переводчика; привлечение переводчика компетентным субъектом; незаинтересованность в результатах уголовного судопроизводства; несовместимость функции перевода с другими функциями.

Получили дальнейшее развитие положения, определяющие возможность реализации прав и законных интересов переводчика в уголовном судопроизводстве в части выплаты вознаграждения и возмещения расходов, связанных с участием в уголовном производстве, а также применение мер обеспечения безопасности при наличии соответствующих оснований. Кроме того, внесены научно обоснованные предложения по совершенствованию действующего уголовного процессуального законодательства Украины и практики его применения по исследуемым вопросам.

Ключевые слова: переводчик, досудебное расследование, принципы уголовного судопроизводства, язык судопроизводства, государственный язык, процессуальные действия, процессуальные документы.

SUMMARY

Marhevka O.V. The participation of an interpreter during the production of pre-trial investigation. – The manuscript.

The dissertation for the competition of a scientific degree of Candidate of Science (Law) on a specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operative Investigation Activity. – National University of the State Tax Service of Ukraine, Irpin', 2015.

The thesis is devoted to the nature and content of the institute participate interpreter in the pre-trial investigation, its importance for the protection of the legitimate rights and interests of the individual and objectives of the criminal proceedings in the investigation of criminal offenses. The scientific analysis of the current legislation of Ukraine on the language in which the criminal proceedings carried out in the light of the generally recognized principles and norms of international law.

The study revealed the nature and characteristics implement principles of the language of the criminal proceedings carried out in pre-trial investigation. Specifically, the legal status of the interpreter, the conditions of its allotment and the criteria for determining competence, order his participation in investigative (detective) of action; found procedural and organizational aspects of translation and the compulsory service of procedural documents participants in the preliminary investigation the language they speak; generalized and identified common shortcomings and omissions that occur in practice investigative assistance of an interpreter to participate in criminal proceedings.

Made scientifically based proposals for improving the current criminal procedural legislation of Ukraine and practice of the studied issues, filed proposals to amend the Code of Ukraine. Specifically, regarding the advisability of recognizing fundamental breach of human rights and freedoms in violation the principles of the language criminal proceedings carried out; enable the participation of an interpreter to conduct investigative (detective) of action; familiarization with the content of the relevant procedural documents.

The key words: interpreter, pre-trial investigation, rules of criminal procedure, language of proceedings, official language, proceedings, procedural documents.

Підписано до друку 24.12.2015 р. Формат 60×84/16.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.

Замов. № _____.

Видруковано в Національному університеті
державної податкової служби України.

08201, Київської обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31